

С. В. Якімова

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»

І.І. Джепа

студентка 4 курсу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»

ТЕЗИСНИЙ ОГЛЯД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПЛАТФОРМ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Схвалений ще у 2001 році Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», втратив чинність на підставі Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», від 7 грудня 2017 року, № 2229-VIII [1].

Попередній нормативний акт вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам. Кримінальне законодавство України також не містило спеціальних норм, що передбачали б кримінальну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї або розглядали б вчинення такого насильства між особами, які перебувають у сімейних чи близьких стосунках, як кваліфікуючу обставину або обставину, що обтяжує покарання.

Це укріпило у свідомості правоохоронців та суспільства в цілому хибне переконання, що «домашнє насильство – не злочин». Ці та інші обставини наочно засвідчили, що попереднє законодавство про попередження насильства в сім'ї, через відсутність системного підходу, не було здатне захистити постраждалих осіб від домашнього насильства й насильства за ознакою статі та забезпечити притягнення кривдника до справедливого покарання. Відповідно, постало питання щодо комплексного реформування системи запобігання та протидії домашньому насильству [2].

Згодом, після прийняття нового згаданого законодавчого акту, був внесений цілий пакет змін та доповнень до чинного законодавства, у тому числі, про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального.

Так, КК України, доповнено новою нормою. Відповідно до диспозиції ст. 126-1 КК України: домашнє насильство – умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3].

Варто зауважити, що визначення «домашнього насильства» у ст. 126-1 КК України, дещо відмінне від дефініції, яка міститься у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Зокрема, різниця полягає у наявності в переліку видів можливих насильств такого, як «сексуальне насильство», проте, дане діяння знайшло своє визначення у ст. 153 КК України «Сексуальне насильство» (у редакції від 19.12.2019 року). Тобто, вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Другою відмінністю є конкретизація відносин між кривдником та постраждалою особою.

Своє розуміння «сексуальних злочинів», які, власне, можуть бути «продовженням» домашнього насильства, має доц. С.В. Якімова, зокрема, розвиває поняття, обґрунтовує кримінологічну доцільність використання цієї термінологічної конструкції; з'ясовує сучасні тенденції, динаміку, рівень та інші важливі показники сучасної кримінологічної характеристики таких злочинів [4].

Прогресивними новелами доповнилося також кримінальне процесуальне законодавство. Йдеться про доповнення КПК України статтею 91¹. «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство» та ч. 6. статті 194 КПК України «Застосування запобіжного заходу».

В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Згадані заходи застосовуються до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку [5].

Доповнено також статтю 469 КПК України «Ініціювання та укладення угоди». Угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника.

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених, у тому числі, статтею 126¹ КК України (домашнє насильство).

Таким чином, Україна демонструє однозначний вектор свого розвитку, який означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам та прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини. До таких загально визнаних вимог, належить запобігання та боротьба з домашнім насильством та насильством щодо жінок, як невід'ємної складової забезпечення гендерної рівності.

Це абсолютно визначено Глобальними цілями сталого розвитку ООН на 2016-2030 роки р. 1 (Ціль 5), так і Стратегією гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки (Стратегічна ціль 2) [6].

Правова доктрина Ради Європи базується на тому, що повага та захист основоположних прав людини (передусім, права на життя, свободу, на повагу до приватного та сімейного життя, особисту безпеку, заборону тортур, нелюдського поводження, будь – яких видів дискримінації, тощо) виступають основним обов'язком держави. Відповідно, ці права мають бути реалізовані як у публічній, так і в приватній сфері, у сфері особистих та сімейних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). За ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіге, 2019. 288 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf
3. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5 квітня 2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Якимова С.В. Поняття та криминологічна характеристика «сексуальних злочинів». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2016. № 845. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/may/2237/vnulpurn201480730.pdf>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

6. Цілі Сталого Розвитку ООН на 2016-2030 рр. <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>; Рада Європи, Стратегія гендерної рівності на 2018-2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy>.

С. В. Якимова

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»

О. Р. Зварич

студент 4 курсу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДІТЕЙ: ФОРМИ ПРОЯВІВ

Нікчемна ефективність реагування на прояви сексуального насильства щодо дітей, тісно пов'язана з підвищеною латентністю цього виду злочинних проявів, браком обізнаності спеціальних суб'єктів запобігання з особливостями проявів сексуального насильства щодо дітей, несвоєчасним виявленням дітей-потенційних жертв сексуального насильства, неналежним функціонуванням механізму взаємодії тощо.

Варто вказати на недосконалість статистичних обліків правоохоронних органів, де відомості про дітей-жертв сексуального насильства зведено до мінімуму. Все це істотно перешкоджає належному кримінологічному аналізу, а відтак плануванню ефективних заходів запобігання сексуальному насильству щодо дітей [1].

Проф. О. М. Гумін, відносить сексуальне насильство до комбінованих (поєднаних) видів насильства та пропонує розрізняти: 1) сексуальне насильство без фізичної взаємодії (експібіціонізм (демонстрація оголених геніталій); вуайеризм (підглядання за сексуальними діями або роздяганням); дитяча порнографія (використання дітей як моделей порнографічних матеріалів; словесні образи і непристойні зауваження сексуального змісту, в тому числі телефоном або через мережу «Інтернет»); 2) за фізичною взаємодією (розпусні діяння (насилницький петтінг – «мацання», будь-які маніпуляції зі статевими органами або примушування до них жертви); інцест – сексуальні діяння з родичами; згвалтування – примусові статеві зносини із застосуванням фізичної сили або погрози її застосування) [2].

Авторське бачення також подає доц. С.В. Якимова, зокрема, розвиває поняття «сексуальні злочини»; обґрунтовує кримінологічну доцільність використання цієї термінологічної конструкції; з'ясовує сучасні тенденції, динаміку, рівень та інші важливі показники сучасної кримінологічної характеристики «сексуальних злочинів», вчинених на території України. Узагальнює висновки про перспективи використання одержаної кримінологічної інформації [3].

Проф. К. Хоббс визначається у тому, що сексуальне насильство щодо дитини може мати вияв лише у сексуальних зловживаннях, розрізняє такі сексуальні зловживання: 1) внутрішньо-сімейне насильство – сексуальні посягання з боку найближчих кровних родичів (батьки, брати сестри); осіб, які замінюють батьків (усиновлювачі опікуни, піклувальники); осіб, які виконують функції батьків (чоловік або співмешканець матері, дружина або співмешканка батька); близьких родичів (дядьки, тітки, прабабушки, двоюрідні брати чи сестри), з якими дитина разом проживає або